

Broj odluke: 01-277/02

**HISTORIJSKO PODRUČJE - SREDNOVJEKOVNI KRALJEVSKI GRAD
BOBOVAC**

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovu članka V stavak 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i članka 39. stavak 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 05. do 11. novembra 2002. godine, donijela je

ODLUKU

I

Historijsko područje - srednjovjekovni kraljevski grad Bobovac proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.

Područje se nalazi na k.č. br. 378/1, k.o. Mijakovići, opština Vareš, Federacija Bosne i Hercegovine.

Na nacionalni spomenik iz prethodnog stavka primjenjuju se mjere zaštite i rehabilitacije ustanovljene Zakonom o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/02 i 27/02).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine dužna je osigurati pravne, znanstvene, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju, prezentaciju i rehabilitaciju nacionalnog spomenika iz točke I ove odluke.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika utvrdit će tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o lokalitetu i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

Na području se ne dozvoljava krčenje zidina, izgradnja objekata, sječa šume, ispaša i ostale radnje koje bi mogle utjecati na izmjenu ambijenta grada-utvrde. Na dijelovima područja označenom kao Crkvice dopušteno je izuzetno postavljanje montažnih privremenih objekata za potrebe izvođenja predstava (koncerti, teatar i sl.).

U sklopu zaštićenog područja iz stavka I ovog članka dopušteno je postavljanje montažnih drvenih WC kabina i nadstrešnica za odmor, sukladno sa uvjetima koje utvrdi ovlaštena institucija za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa u Federaciji Bosne i Hercegovine.

U zaštitnom pojasu minimalne širine 2 km od granica zaštićene cjeline nije dopuštena izgradnja industrijskih objekata, magistralnih infrastrukturnih objekata, kamenoloma, niti lociranje potencijalnih zagađivača okoliša.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svatko, a posebno ovlašteni organi Federacije Bosne i Hercegovine, županije, gradske i općinske službe suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik iz točke I ove odluke ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu i rehabilitaciju.

VI

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije Bosne i Hercegovine, Federalnom ministarstvu prostornog uređenja i okoliša, Zavodu za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta, općinskim organima uprave ovlaštenim za poslove urbanizma i katastra, radi provođenja mjera ustanovljenih u točki II, III i IV ove odluke i ovlaštenom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web stranici Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika.

VIII

Prema članku V, stavak 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, Odluke Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika su konačne.

IX

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku Bosne i Hercegovine» i «Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine».

Ovu odluku Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika donijela je u slijedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

**Predsjedatelj Komisije
Dubravko Lovrenović**

Broj: 01-277/02
06.studenog 2002.godine
Sarajevo

O b r a z l o Ź e n j e

I – UVOD

Na osnovi članka 2. stavak 1. Zakona o provedbi odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, "nacionalni spomenik" je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljem tekstu Komisija) proglasila nacionalnim spomenikom u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: Aneks 8.), kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev. Komisija je, na sjednici održanoj 11.ožujka 1998. godine donijela odluku o stavljanju historijskog područja-srednjovjekovnog grada Bobovca na Privremenu listu nacionalnih spomenika, pod rednim brojem 772. i pristupila sprovođenju postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom, sukladno članku V Aneksa 8. i članku 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra (Općina Vareš: kopija katastarskog plana, zemljišnoknjižni izvadak, Zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa BiH: Rješenje o zakonskoj zaštiti spomenika kulture,
- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o eventualnim oštećenjima tijekom rata, podatke o eventualnim intervencijama na restauraciji ili drugoj vrsti radova na dobru, itd.,
- historijsku, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju utvrđeno je slijedeće:

1. Podaci o lokalitetu

Lokacija

Grad Bobovac se nalazi nedaleko od sela Mijakovići i Dragovići, u općini Vareš. Podignut je iznad utoka Mijakovske rijeke u Bukovicu, na južnim obroncima planinskog masiva Dragovskih i Mijakovskih poljica. Gradu se može prići iz dva smjera, od Kraljeve Sutjeske ili od Vareša.

Historijski podaci

Ovo topografski istaknuto mjesto korišteno je u obrambene svrhe još u brončanom i starijem željeznom dobu (II milenij do 400. godine prije naše ere (lokalitet Gradina kod istočne kule na Visu). Iz antičkog doba po cijelom lokalitetu nalažen je krovni crijep, a ostaci najranije arhitekture (IV-VI stoljeće) na Bobovcu vidljivi su na sjevernom zidu glavne kule kraljevskog dvora.

Podaci iz pisanih izvora za vrijeme bosanske srednjovjekovne države

obuhvaćaju period od 1350.-1463. godine. Za osmanski period dokumenti sežu do 1626. godine kada je definitivno napušten, jer je napredovanjem Osmanlija ka sjeveru i proširenjem zauzetog teritorija izgubio stratešku važnost. (P. Anđelić, 1972., 139.-144., kratka regesta svih pisanih dokumenata za period 1350.-1463. H. Kreševljaković, 1953., 17.-19., pisani dokumenti za period 1502.-1626.).

Kao stolno mjesto bosanskog bana Stjepana II Kotromanića koji je poduzeo prve korake na njegovoj izgradnji nešto prije polovine XIV stoljeća, zatim bosanskih kraljeva od Tvrtka I do Tomaša, tj. do 1461. godine, Bobovac je bio ključ bosanskog kraljevstva. Zato se pri pokušajima da se domognu bosanskog prijestolja ili pri rušenju bosanske države, jurišalo na Bobovac. Grad je kao kraljevsko sjedište bio administrativno - vojni centar bosanske države, a u njemu se čuvala bosanska kraljevska kruna. Tu su sahranjeni bosanski kraljevi Ostoja, Tvrtko II i Stjepan Tomaš. Posljednji bosanski kralj Stjepan Tomašević (1461.-1463.), zbog neposredne opasnosti od Osmanlija, prenosi kraljevski dvor u Jajce. Po zauzeću grad Bobovac je iz opravdanih, strateških razloga razoren 1463. godine, što su potvrdila i arheološka istraživanja, a zatim su Osmanlije na razvalinama kraljevskog dvora podigle neophodne objekte za njihov boravak u gradu (1463.-1626.).

Dosadašnja zakonska zaštita

Na osnovu zakonske odredbe, a Rješenjem Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture broj: 02-856/1 od 27.11. 1959. godine u Sarajevu, srednjovjekovni grad Bobovac, kod sela Mijakovića i Dragovića, općina Vareš, srez Sarajevo, k.o. Mijakovići, k.č. br. 378/1 državno vlasništvo, stavljen je pod zaštitu kao spomenik kulture Bosne i Hercegovine.

18.04.1962. Rješenjem Zavoda za zaštitu spomenika kulture Sarajevo upisan je u Registar spomenika pod reg. br. 170.

11.03.1998. upisan je na Privremenu listu nacionalnih spomenika BiH.

2. Opis spomenika

Topografija

Grad karakteriziraju tri terenske dominante:

- na sjevernom kraju brežuljak Vis sa relativnom visinom od 30 m,
- u sredini rub terase Crkvice,
- na južnoj strani najstarije fortifikacijsko jezgro grada sa kraljevskim dvorom.

Između Crkvice i kraljevskog dvora je najniža točka Bobovačke kose, tzv. glavna kapija, mjesto na kojem su nekada stajala glavna gradska vrata i ulazni toranj.

Urbanističke karakteristike

Osnovne komponente Bobovca kao naselja gradskog tipa su slijedeće: gradski bedemi; kompleks kraljevskog dvora, koji ujedno ima funkciju akropole - citadele, glavna ulica, kompleks sakralnih i pratećih objekata na Crkvici, mali trg ispred crkve sa cisternom u sredini - na Crkvici, stambeno naselje unutar bedema - oko glavnih vrata i na padinama Visa; manje naselje (predgrađe) na jugozapadnim padinama Bobovačke kose - izvan gradskih bedema; posebno naselje (podgrađe) ispred sjeverne kapije Bobovca, tzv. Grad, koji je u osnovi imao trgovačko - zanatski karakter. Bobovac je, po svim svojim

komponentama, izrazit primjer jedne specifično srednjovjekovne urbane aglomeracije, karakteristične za cijelu kontinentalnu Europu. U grad se najvjerojatnije ulazilo preko pomičnog mosta pod Visom. Odatle se prilazilo zaravnjenom prostoru Crkvica, a dalje glavnom komunikacijom do glavnog tornja i vrata na sedlu koja su izgubila svoju funkciju izgradnjom objekta na Crkvici i Visu. Sa sedla put dalje vodi prema Gornjem i Donjem gradu.

Arhitektura

Fortifikacije Bobovca

Bedemi Bobovca opasuju u nepravilnoj liniji kraški završetak Bobovačke kose na jugu. Istočni zid se penje do terase na Crkvici, gdje skreće na istočnu padinu, do grebena Crvene stijene. Zapadni zid ide podnožjem Visa, obuhvaća plato Crkvice i dolazi do glavnog tornja dvora. Bedemi su vrlo slabo očuvani. Samo ponegdje, u kratkom potezu, njihova visina prelazi 1m. Debljina zidova je od 100 do 110 cm, a ukupna dužina iznosi oko 1100 m. Zidovi su mjestimice podupirani kontraforima.

U jedanaest tornjeva na Bobovačkim fortifikacijama zastupljeni su svi tipovi tornjeva koji se javljaju u srednjovjekovnoj Bosni: Glavna kula, četvorne osnove (8 x 8m) jednim dijelom se naslanjala na antički zid i najstariji je objekt na Bobovcu. U njoj unutrašnjosti je sagrađena cisterna ovalne osnove. Do nje je jedan toranj pravokutne osnove koja je vjerovatno služila za stanovanje. Branič - toranj na Visu na sjevernom zidu bedema je u osnovi šestostranični nepravilni poligon, debljine zidova u temeljima 3 - 4 m. Kao najtvrdi i strateški najvažniji toranj srušena je sustavno i namjerno. U ruševinama je pronađena veća količina keramike i životinjskih kostiju, arheološki materijal karakterističan za sve objekte ovog tipa u BiH. Okrugli toranj na Crkvici je naslonjen uz grobnu kapelu, te po izvanjskom izgledu sa njom čini jednu cjelinu. Dva tornja različitih konstrukcija smještena uz ulazna vrata na tzv. Bobovačkom sedlu, imala su ulogu vratarskih, ulaznih tornjeva. Na istočnom obronku Visa, 15 m izvan Bedema, stajao je jedan detaširani toranj, Ovaj tip tornja je karakterističan za zapadnoeuropsku fortifikacijsku arhitekturu. Osim tornjeva sa specifičnom funkcijom, na Bobovcu je bilo još pet tornjeva ukomponiranih u sustav bedema.

Kraljevski dvor

Kompleks kraljevskog dvora je smješten na prirodno najbolje utvrđenom prostoru Bobovca, uklopljen u pet kraških grebenova, na tri osnovna horizonta koji se stubišno spuštaju od sjevera prema jugu. Prilaznacesta prema dvoru je vodio do prvih dvorskih vrata, odnosno do ulaza u predvorje dvora. Prostor do ulaznih vrata koja su izgrađena od sedre i u gornjem dijelu u formi luka, imao je funkciju kapijskog tornja. Na južnom kraju se nalazio toranj osmatračnica. U tom predvorju su bili manji građevinski objekti, od kojih je jedan bila kovačnica. Posebnim, izgleda natkrivenim, stubištem dolazilo se do drugih dvorskih vrata i predvorja Donje palače. Tu je ustvari bio reprezentativan ulaz u dvor kroz vrata ukrašena gotičkim portalom sa grbom kralja Tvrtka II i svjetiljkama. U predvorju, na tri terase, bili su smješteni objekti žitnih spremišta, krunište, velika cisterna, kovačnica, trap za kreč i manji stambeni objekt.

Donja ili Velika palača je u osnovi nepravilni pravokutnik dim. 25 x 10 m, čiji je južni zid postavljen na kraški greben, a sjeverni je u cjelosti kamena litica. Po izgledu djelomično očuvanih zidova, zaključuje se da je objekt imao

najmanje četiri etaže. Glavna vrata na palači su izgrađena od precizno klesanih blokova muljike sa gotičkom profilacijom, a kapiteli na dovratnicima su ukrašeni motivom ljljana u nizu. Uz vanjsku fasadu južnog krila pronađen je jedan profilirani doprozornik romano-gotičke bifore i dijelovi prozorskih okvira sa motivom loze širokih listova u plitkom reljefu. O unutrašnjem izgledu palače nema puno podataka. Jedino su, u sjevernom krilu, pronađeni ostaci peći sa keramičkim pećnjacima, na kojima je bio utisnut grb i titula Tvrtka II Tvrtkovića. U najranijem sloju razvalina pronađen je veći kameni blok sa predstavom orla. Karakter arheoloških slojeva u palači je sličan onome u predvorju: najstariji-gar, srednji-srednjovjekovni građevinski šut i gornji - sloj 1463.-1626.

Gornja palača sa predvorjem je situirana na najvišem horizontu, uz glavni toranj i cisternu. Istočno je dograđena još jedna palača tzv. aneks. Iz predvorja koje je bilo povezano sa glavnim tornjem, ulazilo se u izduženi prostor Gornje palače unutrašnjih dim. 18-19 x 5-5,6 m. Debljina perimetralnih zidova je od 140 – 150 cm. Na drugu etažu se dolazilo drvenim stubištem i galerijom. U sjevernoj prostoriji je pronađena oplata od klesanih kvadara sedre, koja ukazuje na postojanje unutrašnjeg svoda, i namjenu prostorije, najvjerojatnije je tu bila uređena dvorska kapela za Doroteju Gorjansku, suprugu Tvrtka II. To potvrđuje i pronađeni ulomak kaneliranog stupa sa tragovima pozlate. Prozori palače su bili bogato ornamentirane bifore ili trifore. Aneks Gornje Palače je dvoetažni objekt dim. 18 x 6 m, koji se jednom stranom naslanja na Gornju, a drugom na Donju palaču. U njemu su bile smještene radionice majstora finijih zanata.

Stambena arhitektura

Osim tri palače koje se nalaze u sastavu Kraljevskog dvora, na terasi Crkvice se nalazila još jedna, dim. 11 x 6 m, dvoetažni stambeni objekt u kojem su živjeli franjevci (Franjevačka palača).

Stambene zgrade bobovačkog naselja su razbacane u nekoliko skupina unutar gradskih zidina, u malom podgrađu sa južne strane i predgrađu na sjeveru, izvan bedema. Pri gradnji je u najvećoj mogućoj mjeri korišten kameni teren, a kao građevinski materijal isključivo drvo. U osnovi je najčešće četvorina dim. 4 x 4 m bez pregrada. Izuzetak je kuća koja je najvjerojatnije pripadala dvorskom kapelanu, a koja se razlikovala od ostalih po složenijoj izvedbi i unutrašnjoj opremi.

Kultni kompleks na Crkvici: grobna kapela bosanskih kraljeva i velika crkva

Pretpostavka je da je kralj Ostoja dao staru bobovačku crkvu pretvoriti u kraljevsku grobnu kapelu. Kapela je orijentirana u pravcu istok-zapad. U osnovi sadrži dvije prostorije: lađu, unutrašnjih dim. 7,70 x 6,45 m i apsidu 4,48 x 3,30 m. Crkvena lađa je podijeljena drvenom pregradom na dva dijela, pri čemu je dio uz apsidu bio određen za grobnice članova kraljevske obitelji, a drugi je ostao slobodan za posjete. Crkveni pod ima dva horizonta: pod u apsidi je 10 -ak cm viši od poda u naosu. Konstrukcija poda u apsidi i prednjem dijelu lađe je "estrih", a drugi dio je popločan. Zidovi debljine 140 - 150 cm su pridržavali crkveni svod izveden u gotičkoj formi, od klesanih kvadara sedre. Prozorski otvori na sjevernoj strani bili su u obliku bifora, sa polukružnim lukom. Arhitektonska plastika je bila bogata, po motivima vrlo raznovrsna, a po izradi besprijekorna. Pronađeni su fragmenti sa motivima

ljiljana, dijelovi nadvratnika sa motivom vrpce od šahovskih polja, dio natprozornika sa kružnim medaljonom u kojem je predstavljena kruna i inicijali ST (Stjepan Tomaš), dijelovi polustupova, fragment figure lava, konzole u formi ljudske glave, dijelovi skulpture jednog sveca i fragmenti sa dijelovima natpisa, te dio naglavnog kamena iz apsidalnog svoda. Čitava unutrašnjost kapele je bila oslikana. Na pronađenim ulomcima raspoznaju se dva sloja podloge od žbuke: donji sa potezima crvenom bojom, koja je upotrijebljena i za draperiju kao i za likovnu kompoziciju sa desne strane ulaza u crkvu. Draperija je bila ukrašena sa dva niza rozeta u tamnosmeđoj boji. Gornji dijelovi crkve su bogatije oslikani, raznim tonovima i nijansama crvene, zlatne, tamnosive i tamnosmeđe. Od ikonografskih motiva mogu se zapaziti ljudske figure, vegetabilni i geometrijski motivi. Arhitektonski motivi se pojavljuju najčešće kao plastične arhitektonske forme, za podjelu većih zidnih ploha. Grobnoj kapeli su pripadala i tri brončana zvona: jedno je romaničke forme, napravljeno polovinom XIV stoljeća. Drugo sa natpisom, pisanim gotičkom uncijalom: "Majstor Marko Pribislav napravi godine Gospodnje 1410.," (iz vremena vladavine kralja Ostoje). Na trećem zvonu je crtež lika sv. Mihajla i natpis u kojem se spominje majstor Marko Vendramus i 1396. godina. U kapeli su pronađene tri kraljevske grobnice i dvije grobne rake Kraljevske grobnice koje su se sastojale iz kompozitnih sarkofaga sa položenim nadgrobnim pločama, izrađenim od crvenog mramora iz Panonije (Šikloša, Ostrogona ili Erdelja), sa reljefnim predstavama pokojnika i natpisima na rubovima. Ploče su pripadale kraljevima Ostoji, Tvrtku II i Tomašu. Natpisi na pločama su izvedeni u kaligrafskoj gotičkoj frakturi. Izgleda da su ove tri nadgrobne ploče izrađene u istoj radionici u Budimu, ali je Tomaševu ploču izradio drugi majstor. Umjetnička vrijednost ovih ploča je iznad europskog prosjeka u svojoj vrsti onog vremena, a u okviru nekadašnje ugarskohrvatske države one stoje na samom vrhu (P. Anđelić, 1973., 94.).

Objekt velike crkve je paralelan sa kapelom od koje je udaljen oko 12 m. Njegova gradnja je započeta za vrijeme vladavine kralja Tomaša i njegove supruge Katarine, ali nije dalje odmakla od postavljanja temelja. Ukupna dužina crkve je 23,10 m. Njenu unutrašnjost čini lađa, kor i prezbiterij, oblikovan u tri apside.

Napomena:

S obzirom da je kapela rekonstruirana primjenom metoda koji nisu priznate u teoriji i praksi očuvanja graditeljskog naslijeđa – analogija i pretpostavke – i s obzirom da su pri rekonstrukciji primijenjeni materijali, način njihove obrade i tehnologija građenja koje nisu izvorne, vrijednost kapele je umanjena.

Groblja

U gradu Bobovcu i bližoj okolini konstatirana su groblja ili grobnice na pet mjesta. To su: grobna kapela kraljevske obitelji, trijem i dvorište grobne kapele, groblje na Braniču, lokalitet Crkvica na putu prema Sutjesci i šehidsko groblje kod sastavaka u podnožju Bobovca.

Arheološki nalazi

Najveća količina keramike je domaće, "slavenske" proizvodnje. U kompleksu dvora srednjovjekovna keramika je izmiješana sa keramikom iz osmanskog perioda, dok su u objektima na Crkvici i u razvalinama nekih tornjeva netaknuti slojevi sa srednjovjekovnim keramičkim materijalom. Od

formi najviše je bio zastupljen stari slavenski lonac, a rjeđe niske ili visoke zdjele. Ukrasi su svedeni na horizontalne ili valovite linije, a ponegdje se vide pokušaji da se gruba domaća keramika prevuče zelenom caklinom. Inače su keramiku sa zelenom caklinom proizvodili majstori iz drugih zemalja. Pećnjaci se pojavljuju u dvije forme: četvorne osnove sa pozadinom u vidu nepravilne piramide, a drugi u obliku čaša. Prva vrsta četvornog oblika pripadala je pećima iz kraljevskih odaja što se vidi po natpisima i grbovima na njima (Tvrтка II), a druga vrsta raznim pećima u palačama i franjevačkoj kući. Keramičke svjetiljke, jedinstvene po izradi i obliku, koje su osvjetljavale drugi-reprezentativni ulaz u kraljevski dvor, vjerojatno su uvezene iz Mađarske. U kompleksu kraljevskog dvora pronađeno je tridesetak ulomaka rađenih u tehnici majolike, slojevi (arhajska majolika) koji datiraju od polovine XIV do kraja XV stoljeća (radionica iz Faenze, period gotičko-floralnog stila). U aneksu Gornje palače je pronađen negativ (kalup) za heraldički ukras, kao i kalupi za izradu pećnjaka sa kraljevskim grbom.

Ulomci koji pripadaju raznim vrstama i oblicima staklenih predmeta (čaše, fiole, flaše, prozorsko staklo) su uglavnom pronađeni u razvalinama kompleksa dvora. Ova vrsta materijala je uvoz iz njemačkih i talijanskih radionica.

Predmeti od željeza su brojni. Prevladavaju zanatske i poljoprivredne alatke, te razne klamfe, klinovi i ključevi, dok je bojna i konjanička oprema manje zastupljena (strelice, mamuze, pozlaćeni okov od korica mača, potkove, kameni kalup za izradu puščanih metaka). Rijetki su i primjerci nakita. Među nalazima rezbarene kosti najvrjedniji je primjerak sa likom ženske osobe na pozlati.

Od prehrambenih proizvoda nađeni su ostaci pšenice, ječma i prosa (u posebnim spremnicama), kao i gomila životinjskih kostiju, naročito na mjestima gdje se zadržavala vojna posada grada.

Arhitektonski nalazi su navedeni pri opisu arhitekture.

3. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Počevši od 1960. pa do 1969. godine, vršena je sukcesivno najnužnija konzervacija otkopanih objekta sa ciljem da se spriječi rušenje najugroženijih dijelova otkopane arhitekture. Radovima je rukovodio dr. I. Bojanovski, arheolog - konzervator Zavoda za zaštitu spomenika kulture, a projekt za restauraciju grobne kapele izradio je A. Ninković, dipl.ing.arh.

- Od 14.08 - 08.09.1960. godine izvršena konzervacija objekta Donjeg grada i cisterne na njemu.
- U rujnu 1961. konzervacija objekta dvora na Donjem gradu.
- U rujnu 1962. konzervacija objekta na Gornjem gradu i donžona.
- U rujnu 1963. sanirani mauzolej i kula na Crkvici.
- Od 20.08. - 03.10.1964. konzervacija dvora na Donjem gradu, crkve na Crkvici i donžona.
- Od 23.08. - 24.09.1965. konzervacija predvorja dvora, zgrade i podzida na Crkvici.
- Od 09.08.1966.- 07.09. 1966. sanacija donžona, palače i podzida na Crkvici.
- Od 02.06.1967. - 13.10.1969. konzervacija branič-tornja, toranj na Visu, podzida na Crkvici.
- U ljeto 2002. godine Zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog

naslijeđa BiH pristupio hitnim intervencijama na platou "Crkvice" sa Grobnom kapelom. Na kapeli izmijenjeni prozori i vrata, popravljen krov i gromobran. Obrušeni potporni zid ispred grobne kapele je prezidan i ojačan. Sanirani istočni bedemi i fratarska kuća.

4. Sadašnje stanje lokaliteta

Sadašnje stanje područja (rujan 2002.), može biti opisano kako slijedi:

- područje nije oštećeno uslijed ratnih razaranja,
- područje nije izloženo nikakvim specifičnim rizicima,
- područje je izloženo ubrzanom propadanju uslijed nedostatka redovnog održavanja,
- sav iskopani arheološki materijal, izuzev nekoliko težih kamenih spomenika iz grobne kapele, deponiran je u Zemaljskom muzeju. Preostali kameni spomenici također se mogu prebaciti u Zemaljski muzej, jer su se stekli uvjeti za nesmetan pristup vozilom do samog lokaliteta.

III - ZAKLJUČAK

Bobovac je bio prijestolnica bosanskih vladara od vladavine bana Stjepana II Kotromanića do prestanka bosanske samostalnosti (prva polovina XIV stoljeća – 1463. god.) Bobovac je jedini srednjovjekovni grad–utvrda u BiH čiji je vladarski dvor u cjelini istražen i predstavlja karakterističan primjer srednjovjekovne arhitektonske i urbanističke cjeline, savršeno uklopljene u prirodni ambijent. Brojni arheološki ostaci svjedoče o životu najviše bosanske vlastele integrirane u onovremenu europsku kulturu. Izobražna vrijednost je vrlo velika, jer se adekvatnom prezentacijom, na kompletno istraženom lokalitetu, može upoznati sa materijalnom kulturom i političkom poviješću srednjovjekovne samostalne bosanske države.

Primjenjujući Kriterijume za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), s obzirom na: historijsku vrijednost (B), umjetničku i estetsku vrijednost (C), čitljivost (D), simboličku vrijednost (E), ambijentalnu vrijednost (F), izvornost (G), jedinstvenost i reprezentativnost (H.i) i cjelovitost (I), Komisija je odlučila kao u dispozitivu.

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana,
- z.k. izvadak, posjedovni list,
- fotodokumentacija,
- grafički prilozi.

Dokumentacija u prilogu odluke je javna i dostupna zainteresovanim licima. Uvid u dokumentaciju može se izvršiti na pismeni zahtijev Komisiji.

Korištena literatura

- P. Anđelić 1973. Bobovac i Kraljeva Sutjeska, stolna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV stoljeću, Sarajevo, 1973.
- H. Kreševljaković, Stari bosanski gradovi, Naše starine I, Sarajevo, 1953., 7.-46.
- I. Bojanovski, Stari grad Bobovac, Naše starine VIII, Sarajevo, 1962. 71.-94.

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:
*Jasna Burnazović, diplomirani inženjer arhitekture,
saradnik za arheologiju u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika*